

Arkivcentrums forskarblad

Nr 14. Forska i skolarkiv

Bakgrund

De första skolorna på svensk mark var domkyrkoskolor och klosterskolor, båda från 1200-talet. Tanken på en allmän skola kom under 1500-talet. I 1686 års kyrkolag ålades kyrkan att svara för viss undervisning. Det dröjde dock till 1842 innan Sverige införde den allmänna folkskolan (SFS 1842:19).

1862 års kommunallagar (SFS 1862:13-14) innebar att socknen delades i en kyrklig och en borgerlig kommun. Ansvaret för folkskoleundervisningen lades på den kyrkliga kommunen. Skolrådet var förvaltningsorgan med kyrkoherden som ordförande. Domkapitlet fastställde reglementen för skolorna, och särskilda folkskoleinspektörer övervakade utvecklingen och inspekterade skolorna. Inspektörernas arbete dokumenterades i berättelser som skickades in till domkapitlet.

På central nivå var Folkskoleöverstyrelsen det centrala ämbetsverket från 1914. Det ersattes av Skolöverstyrelsen 1919. Idag finns Skolverket med regionala kanslier under sig.

1930 års skolstyrelselag (SFS 1930:262) innebar att ansvaret för folkskolan flyttades över till de borgerliga kommunerna under förutsättning att det fanns en folkskolestyrelse och kommunens gränser sammanföll med skoldistriktets. I de flesta fall, utom i de minsta församlingarna, innebar detta att skolan "kommunaliserades" från och med 1932. Skolråden ersattes av folkskolestyrelser. 1954 ändrades lagen (SFS 1954:296) så att den obligatoriska skolan tillhörde den borgerliga kommunen. 1964 infördes nioårig grundskola.

Förekommande skoltyper

Folkskolan inrättades 1842 för att skapa en allmän och obligatorisk undervisning för alla barn. 1858 inrättades småskolan som skulle ligga till grund för undervisningen i folkskolan. Undervisningen förbättrades avsevärt 1860 då folkskoleinspektionen inrättades. Vid slutet av 1800-talet tillkom den högre folkskolan och fortsättningsskolan. Åren 1936-1948 genomfördes den sjuåriga folkskolan.

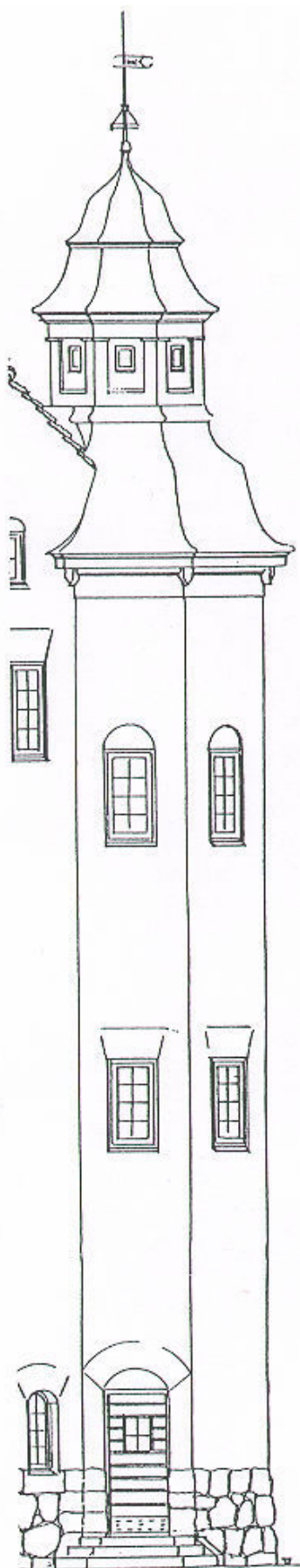
Den nioåriga **grundskolan** beslutades av riksdagen 1962 och var helt genomförd 1972. Grundskolan ersatte den sjuåriga folkskolan, flickskolan och realskolan.

Realskolan existerade mellan 1905 och 1972, då den helt ersattes av den nioåriga grundskolan. Realskolan var ett mellansteg mellan folkskolan och den gamla gymnasieskolan: läroverken.

Flickskolan var ursprungligen en typ av privatskola som grundades i vissa städer i slutet av 1700-talet, men framförallt under 1800-talet. När läroverken under 1900-talet blev tillgängliga även för flickor förlorade flickskolorna betydelse. De kom senare att bli kommunaliserade och avskaffades under 1960-talet i samband med den nioåriga grundskolans genomförande.

Vad kan jag hitta i skolarkiv?

I kommunarkiven är ofta undervisningsväsendets handlingar uppdelade mellan skolstyrelsens handlingar och de enskilda skolornas handlingar. Anledningen till detta är att skolorna betraktades som självständiga arkivbildare och var oberoende av förvaltningsorganets kommunalrättsliga ställning. En särskild svårighet är att skolarkiven

dessutom ofta är delade mellan den borgerliga och den kyrkliga kommunen. Man bör därför också alltid kontrollera de kyrkliga församlingarnas arkiv.

Skolråd och skolstyrelse

I **protokoll** finns uppgifter om personalfrågor, t ex val av överlärare, förordnanden, löner/arvoden, vikarieanskaffning och reseersättningar mm. Här finner man också förslag och antagande av lästider, ordningsstadgor, skolbyggnadsfrågor, skolläkarfrågor, skolskjutsar, skoltandvård, vedhuggning, simlärarrapporter, skolbarnsbespisning, inköp av undervisningsmateriel mm.

Skolarkiv

I **matrikeln** eller **huvudboken** skrevs eleverna in i löpnummerordning. Löpnumret återfinns sedan i de övriga liggare som läraren förde. Här finner man elevernas namn, födelsedata, hemvist, målsmans namn och yrke och elevens kunskaper vid in- eller avflyttning. I **dagböckerna** finns uppgifter om elevernas närvaro och frånvaro samt orsaken till frånvaron. **Examens-** och **betygskataloger** redovisar det betyg/vitsord som eleven fått i olika ämnen. För vissa ämnen t ex slöjd och hushållsgöromål upprättades separata böcker. Det förekommer att dagböcker och examenskataloger fördes tillsammans i samma volym. Inledningsvis finns uppgifter om skolans namn, skoldistrikt, tjänstgörande lärare, antal läsdagar, antal klassrum, inställda lektioner och summariska uppgifter om elevernas närvaro och frånvaro. **Kurs-** och **läroplaner** redovisar utförligt vilka undervisningsområden som tagits upp under respektive ämne samt timplan. **Reglementen** tar upp skoldistriktets omfattning, läsårets längd, styrelsens och förvaltningens organisation, klassindelning, skolform, förväntade kunskaper hos eleverna efter undervisningen, vilka förteckningar läraren är skyldig att föra, lärarens anställningsvillkor, tillsyn och protokollföring mm. I skolarkiven återfinns även scheman, ordningsregler, fastighetshandlingar, inventarielistor och olika typer av räkenskaper.

Övrigt

För studier av folkskolläraernas utbildning kan Karlstads folkskoleseminariums arkiv användas, med handlingar från 1843 till början av 1970-talet. Ett särskilt seminarium fanns för småskollärarinnor, vars arkiv omfattar perioden 1893 till 1931. Tillsynen av folkskolan söks i domkapitlets arkiv, i folkskoleinspektörernas arkiv (ca 1900-1958) och i länskolnämndens arkiv (1958-). Handlingar rörande skolundervisning kan även återfinnas i enskilda arkiv, särskilt för tiden före folkskolans införande. Det var inte ovanligt att t ex bruken drev egna skolor. Några exempel i de enskilda arkivbestånden är Persbergs arbets- och slöjdskola, Rämens växelundervisningsskola, Norderska skolan i Filipstad samt Nordmarks flickskola.

Lästips

Bergström, Carin: *Skolmostrar och läsmästare: lärare på landet före folkskolereformen 1842*. Stockholm 2000.

Carldén, Carl-Erik: *Från fattigskola till skolpalats – folkskolans historia i Karlstad under fyra sekler*. Karlstad 1985.

Kristina Hellberg, Henrik Landtmansson och Jon Räftegård 2004-06-16